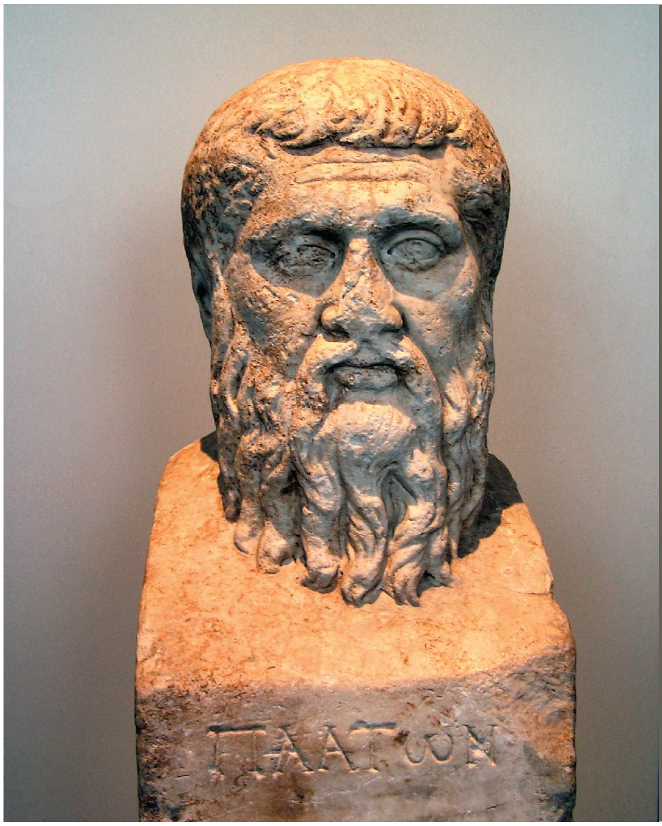

لەبارەی پلاتۆنەوە

گارید وارد شیڵدۆن
لە ئینگلیزییەوە: سەباحی مەلاعەبدوڵلا

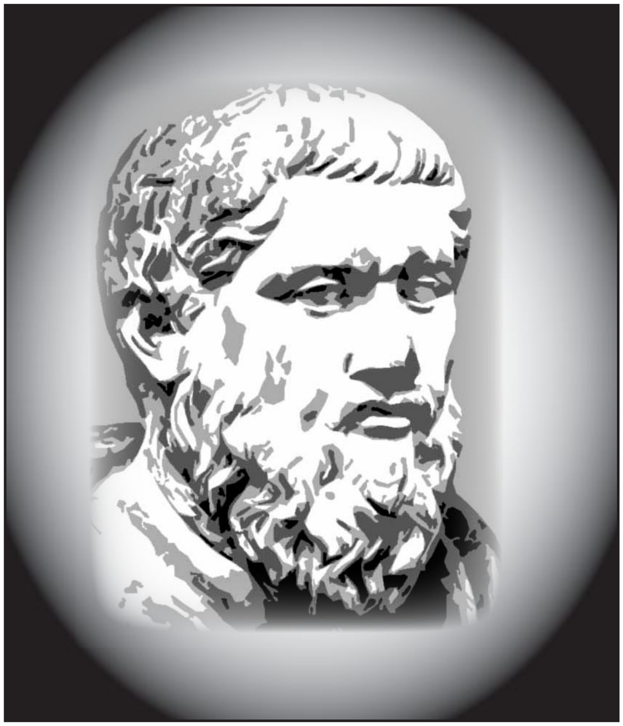

پلاتۆن لە خانەوادەیەکی ئەرستۆکراتی لە ئەسینا لەدایك بووەو یەکێك لە گەورەترین فەیلەسوفە کلاسیکیەکانی دونیای فەلسەفەی خۆرئاواییی،دیالۆگەکانی پلاتۆن زۆرتر ئایدیاکانی سۆکراتی مامۆستای بەتایبەتی ئەپۆلۆژی دادگایکردنەکەی ئەو دەخاتەڕوو. گریمانەکراوە کە پلاتۆن پەیڕەوی سۆکرات بووە و دواتر فەلسەفەی سۆکراتی لە بەرهەمە مەزنەکەی لەبارەی تیۆری سیاسی(کۆمار) پەرەپێداوە. پەرتووکی کۆمارەکەی پلاتۆن یەکەم کاری سیستماتیکی تیۆری سیاسییە لە دونیای خۆرئاوادا. پلاتۆن لەم پەرتووکەدا هەوڵدەدات پێناسەیەك بۆ دادپەروەری لە دەوڵەتی ئایدیالی، یان کۆمەڵگەدا پێشکەش بکات.پلاتۆن یاسا و چاکی تاك بە نەتەوە دەبەستێتەوە و دەڵێت کە کۆمەڵگە تەنیا حکومێکی تاکەکەسی گەورەیە. ئایدیاکانی پلاتۆن کاریگەری زۆریان لەسەر فەلسەفەی سیاسی دواتر داناوە بەتایبەتی هزری سیاسی مەسیحی

شتراوس

سانت ئاگۆستین کە یەکێک بوو لە فەیلەسوفانی پلاتۆنیستی نوێ، هەروەها بیریارانی ئەمەریکی لیڤی شتراوس،ئالان بلوم،تۆماس پانجل.

پلاتۆن بە دابەشکردنی سروشتی مرۆڤ بۆسەر سێ کاتیگۆری یان ڕێکخستن دەست پێدەکات: ١- فەیلەسوف (یان ڕۆشنبیر)،٢- ئازاکان(یان سەربازی)،٣- بەرهەم هێنەران(یان ئابوری).هەموو تاکەسێک (نێر و مێ) تەواوی ئەم سێ توخمانەی تێدایە،بەڵام تاکە خواستێک بەسەر کەسایەتیدا زاڵدەبێ.نەفسی فەلسەفی (philosophic soul)،بەهۆی فێربوون و مەعریفە،زانخوازی سروشتی، ئارەزوو بۆ حەقیقەت،توانین بۆ تێگەیشتن و پەیوەندی باسی لێوەدەکرێ.کەسی ئازا بایەخ بە سەرکەشی(adventure) و جەنگ دەدات وتواناگەلێکی فیزیکی هەیە بۆ ئەوەی کە ببێتە پاڵەوان و جەنگاوەرێکی باش.کەسایەتی بەرهەمهێن زۆرترین سەرنج لە بەکارهێنانی فیزیکی دەدات (خواردن،پۆشاک،سامان) و ئارەزووی پرسە ئابوریەکان دەکات.لەڕوانگەی پلاتۆنەوە ئەم ئارەزووە سروشتیانە لەخەڵکدا بەناچاری نایەکسانی تاکەکان و فۆرمی پێکهاتەی چینێکی سروشتی دەخاتەروو.فەیلەسوف یان کەسی دانا دەبێت وەکو فەیلەسوفی فەرمان ڕەوا(philosopher-kings) فەرمان ڕەوایی بکات.خەڵکی شەڕخواز و ئازا فۆرمی سوپایەکی سروشتی یان چینی سەربازی هەیە و جۆرە بەرهەمهێنەکان وابەستەن بە ئابورییەوە (کرێکاران، بەڕێوەبەران). ئەمە هیرارکیەتێکی هاووڵاتیان لە کۆمەڵگەدا ڕێکدەخات کە ئەوە بەلای پلاتۆنەوە دادپەروەری دەهێنێتە ئاراوە.پێناسەی کلاسیکی پلاتۆن لەبارەی دادپەروەری کۆمەڵایەتی کە (ماف بەتاک نێر یان مێ) دەبەخشێت شوێن ئەم تیۆرییە دەکەوێت.ئەگەر هەموو کەسێك لە شوێنی گونجاوی خۆیاندا،لە بەخششە سروشتیەکان ، تواناکان و هاوکاریەکانیان لەگەڵ ئەوانی دیکە سوود وەربگرن،ئەمە بەتەواوەتی هارمۆنیا دروستدەکات و تەنیا کۆمەڵگە بوونی دەبێ.تەنیا ئەمە پێویستیەکانی فێرکاری فەرمی توند داوا دەکات - بۆ دیاریکردنی توانا سروشتییەکانی منداڵان لەبارەی بنەمای تاك و بەستنەوەیان بە چاکەی گشتی(common good)یەوە،(بۆ کامڵیەتی تاکەکان و کامەرانی).ئەمە مانای ئەوەیە کە هەموو کەسێک (نێر و مێ) بێتوانایە لە دیاریکردنی تواناکان و ئارەزووەکانی و جیهانی گشتی دەبێت ئەوە بکات.ئەگەر کۆمەڵگایەك ئەم دابەش کردنەی تاکەکان فەرامۆشبکات و بۆ ئەوان جێیبهێڵێت ئەوە دەرەنجامی نادادپەروەری و پشێوی دەبێت.دەوڵەت دەبێت ئەم تایبەتمەندیە سروشتیانە گەشە پێبدات، بۆ ئەوەی فەزیلەتی هەموو هاوڵاتییەك و چینێك پەرەپێبدات.

هزری فەزیلەتی پلاتۆنی لە زاراوەی گریکی (arête) دێت کە مانای نایابی کارا دەدات یان بە گوێرەی مەبەستەکەی بریتییە لە شتێك کە بەباشی کارەکەی خۆی بکات.بۆ نموونە فەزیلەتی چەقۆیەك ئەوەیە کە باش ببڕێت،لەبەرئەوەی ئەوەیە کارەکەی، فەزیلەتی چینی فەرمان ڕەوا(ruling class) ژیری و چاکییە،لەبەرئەوەی کە ئەمانە چەند کوالیتیەکی پێویستن بۆفەرمان ڕەوایی کاریگەر.

لەڕوانگەی پلاتۆنەوە فەزیلەتی سەربازی ئازایەتی و شانازییە،لەبەرئەوەی کە ئەوانە پێویستیە کوالیتیەکانن کە سەربازی کاریگەر

پتەودەكات.فەزیلەتی چینی ئابوری بریتییە لە مامناوەندێتی (mode ration)، لەبەرئەوەی كە چڵێسی(greed) كۆنترۆڵدەكات، واتە ئەمە گوناحی ئامادەی بازرگانییە (business) و ئابوری دەخاتە دۆخی ناجێگیرییەوە.كۆمەڵگە دەبێت ئەم فەزیلەتانە فێری هەموو ئەندامەكانی نەتەوە بكات بۆ ئەوەی كە بتوانن بەباشی وەزیفەی خۆیان ئەنجام بدەن وهارمۆنیا و سەركەوتن باڵا بەرن.نیشانەیەكی بێ وێنەی فەزیلەتی فەرمان ڕەوایان ئەوەیە كە بتوانن فەزیلەتی ئەوانی دیكە دیاری بكەن و (ئەوان لە جێگەی خۆیان دابنێن). چینەكانی دیكەی كۆمەڵگە(سەربازان وكرێكاران) بە باشترین شێوە فەزیلەتە كانیان دەزانن،بەلام ناتوانن لە فەزیلەتەكانی ئەوانی دیكە تێبگەن،بەم پێیە جۆرەكانی سەربازی دەیانەوێت هەموو كەسێك لە كۆمەڵگەدا وەكو ئەوان كاربكات،و خەڵكانی بازرگان دەیانەوێ ململانێی هەموو شتێك لە كۆمەڵگادا (قوتابخانە،سوپا، خەستەخانە)لە تەك هێڵە بازرگانیەكاندا بكەن.

بۆ یارمەتیدان خەڵكی تێدەگەن و بەم سروشتی یاسای چینە رازیدەبن، پلاتۆن (ئەفسانەی كانزاكان)دادەهێنێت كە بەرێگایەكی سایكۆلۆژی روونی دەكاتەوە بۆچی خەڵكی جیاوازن.بە گوێرەی ئەم ئەفسانەیە،(قوتابیانی قوتابخانە فێركراون) هۆكاری ئەوەی كە هەندێك خەڵك بۆ فەرمان ڕەوایی لەدایك بوون ئەوەیە كە ئەوان لە جەستەكانیاندا ئاڵتون هەیە،ئازایەتی خەڵكی سەربازی لەدایك بوونیانە بە زیو لە پێكهاتەیاندا، و هاوولاتیانی ئابوریش برۆنزیان لەناو دایە.ئەم فێركارییە سیستەمی چینی كۆماری ئایدیالی پلاتۆن بەهێز دەكات.لەروانگەی پلاتۆنەوە(درۆی خانەدان) لە دروستكردنی هیركیەتی لەزەتی هەموو تاكەكاندا پاساو دەدرێت.پلاتۆن نادادپەروەری لە هەموو كۆمەڵگەیەكدا دەبینێت ئەگەر كە:١ – سروشتی زكماكی توانای هەموو هاولاتییەك دیارینەكات و نەیناسێنێ. ٢ – مەشق و گەشەی سروشت نەكات لەرێگەی فێركاری گشتی بۆ كامڵ بوونی تاكەكان و چاكەی گشتی ٣ – كار لە هەموو مەوداكاندا بۆ شایستەیی هەموو كەسێك ئامادە نەكات(فەیلەسوف لە حكومەتدا،ئازایەتی لە خزمەتی میلیتاریدا، بەرهەمهێنان لە ئابوریدا)، بەلای پلاتۆنەوە زۆرترین كۆمەڵگەكان لەرێگەی فێركاری كوێرانە، پیشەیی(كار)، و سیستمە ئابورییەكانەوە نادادپەروەری پراكتیك دەكەن، بەم پێیە تاوان و نەخۆشییە ڕوحییەكان لەم نادادپەروەرییەوە سەرچاوە دەگرن.

پلاتۆن لە گفتوگۆكەیدا لەبارەی گۆرانی سیاسی و شۆرش(revolution)، رژێمە نادادپەروەرە جیاوازەكان دیاریدەكات. ئەو لە پەرتووكی هەشتەمی كۆماردا بەتیرو تەسەلی لۆژیكێكی دڵنیایی گۆرانی حكومەتیی لە هەرەسی رژێمەكاندا باسی لێوە دەكات. بەپێی ئەم

هۆكاری ئەوەی كە هەندێك خەڵك بۆ فەرمان ڕەوایی لەدایك بوون ئەوەیە كە ئەوان لە جەستەكانیاندا ئاڵتون هەیە،ئازایەتی خەڵكی سەربازی لەدایك بوونیانە بە زیو لە پێكهاتەیاندا، و هاوولاتیانی ئابوریش برۆنزیان لەناو دایە

تیۆریەی گۆران هەموو جۆرە حکومەتێك بەهۆی دەسەڵاتی (فەزیلەت) و لاوازیەکی (گوناح)، و هەموو دۆخێکی بەدوایەکداهاتوو دیاریدەکرێت کە بە لاوازی پێش خۆی رازی دەبێ. لەسەرەتادا ئەرستۆکراسی فەزیلەتەکەی عەقڵە،بەڵام شانازی نییە و لەلایەن تیمۆکراسییەوە دەگۆردرێت، یان حکومەتی سەربازی (فەزیلەتی شانازی هەیە، بەڵام گوناحی هەژاری هەیە.)بەم پێیە ئەوە لەلایەن ئۆلیگارشییەوە دەروخێنرێت کە سامان هەژاری حکومەتی تیمۆکراسی راست دەکاتەوە، بەڵام گوناحی چلێسی لەگەڵ خۆیدا دەهێنێت. ئەم حکومەتەش لەلایەن دیموکراسییەوە شوێنی دەگیرێتەوە کە رەوتی یەکسانی، چلێسی ئۆلیگارشی راستدەکاتەوە، بەڵام پشێوی ئەنارشی و ئازادی دەهێنێتە ئاراوە. لەکۆتایدا، ئازادی تاکەکەسی و نامۆراڵی دیموکراسی سیستمی ستەمکاری بەرەو پێش دەبات و لەرێگای ستەم و جەورەوە ئاشتی بەرقەرار دەکات.بازنەی گۆرانی سیاسی لۆژیکی و حەتمییە. ئەمە بێزاری پلاتۆن بۆ خۆشەویستی، یان حکومەتی دیموکراسی روونده‌کاتەوە کە لە نەریتی خۆرئاوادا لە مۆنارشیزم، ئەریستوکراسی، هێزی کۆنسەرڤاتیڤ و فاشیزمدا بەردەوامی

هەیە.بەلای پلاتۆنەوە،کەسی میانەرەو،گەوج و خۆپەرست (selfish)ە،و هەر دوو رەگەزەکە(نێر و مێ) تەنیا بایەخ بە بەرژەوەندیە تاکەکەسیەکانی خۆیان دەدەن و چاو لەوانی دیکەش دەبرن. ئەگەر زۆرینەی ئەم گێلانە فەرمان رەوایی بکەن(وەك لە دیموکراسیدا هەیە)، ئەوە هەموو ستاندارد و یاساکان لەناودەچن. هەموو دەسەڵاتێك دژایەتی دەکرێ و ئەنارشی دروست دەبێت. زوو تاکەکان نافەرمانی فەرمان رەوایان دەکەن، خوێندکاران رێزی مامۆستاکانیان ناگرن. گەنجان گاڵتە بە بەتەمەنترەکان دەکەن و منداڵانیش لەبەرابەر باوك و دایکیاندا دەوەستنەوە. ئەنارشی و ناجێگیری هەمیشە کاریگەری لەسەر دیموکراسی دادەنێن. کاندیدەکان بۆ ئەوەی کە هەڵبژێردرێن پێویستە کاری بەد بۆ ئارەزوو و هەوەسەکانی دەنگدەران بکەن وبەم پێیە ناتوانن هیچ پرەنسیپێکیان هەبێت. دیموکراسی چارەنووسی شکستە و دواجار بە دیکتاتۆریەت کۆتایی دێت. ئەمەیە کە ئەرستۆ، یاسایی بنچینەیی بەریتانی و دامەزرێنەرانی ئەمەریکا (جەیمز مادیسۆن) گەشەیان بە کۆماریەکی ئاوێتەی پاشایەتی، (وەك لە دیموکراسیەکی پەتی) ئەرستۆکراسی و دیموکراسی دا. پلاتۆن دواتر لە ژیانیدا روونیدەکاتەوە (لە پەرتووکی یاساکاندا) کە لەرێگەی رێکخستنەکانەوە فەرمان رەواییەك بوونیاد دەنێت وەك ئەوەی کە باسی کاراکتەری فەرمان رەواکان بکات، و بۆ برەودان بە مۆراڵەکان جەخت لە گرنگی ئاینی نەتەوەیی دەکاتەوە.

پلاتۆن وەك بیریارێکی سیاسی سەرەکی خۆرئاوا لە مێژوودا دەمێنێتەوە: ئەو کاریگەری زۆری لەسەر ئەو فەلسەفە کۆمەڵایەتییە بەجێهێشت، کە دوای خۆی دروستبوو.

سەرچاوە

Encyclopedia of Political Thought
Plato (٤٢٧-٣٤٧ B.C.) Greek political philosopher, teacher of Aristotle
Garrett Ward Sheldon
Editor

گفتوگۆی برایان ماگی لەگەڵ مایلز بورن یات دەربارەی ئەفلاتون (١-٢)

لە فارسییەوە: سەرهەنگ عەبدولرەحمان

پێشەکی:

ماگی: هەموو هەوڵێك بۆ گێڕانەوەی بەسەرهاتی فەلسەفەی خۆرئاوا پێویستە لە یۆنانیە کۆنەکانەوە دەستپێبکرێت، کە تەنها یەکەمین فەیلەسوف، گەورەترین فەیلەسوفەکانی خۆرئاوا لەناو ئەوانەوە سەریانهەڵداوە. ئەوکەسەی کە ناوی لە هەموان ئاشناترە(سوقرات)ە، کە لە ٣٩٩ بەر لە زاین کۆچی دوایی کردوە، بەڵام بەر لەویش هەندێ فەیلەسوفی دیار لە یۆنان هەبوون، وەکو فیساگۆرس و هیراکلیتۆس، کە زۆر بەناوبانگن، هەروەها هەندێ فەیلەسوفی تر کە بە هیچ شێوەیەك لەوان کەمتر نەبوون.

یەکەمین فەیلەسوفیش تالیس بوو کە لە سەدەی شەشەمی پێش زاین بە

یاوێك بووە كە سەربەخۆ بیریكردوەتەوە و كەسانی تریشی فێركردووە كە سەربەخۆ بیربكەنەوە. وێرای ئەمە، وتەی ئەفلاتون ئەمەیە كە ئێوەش ئەگەر دەتانەوێ شوێنكەوتووی سوكرات بن، دەبێ سەربەخۆ بیربكەنەوە

شكۆڤە كەیشت.

فەیلەسوفانی پێش سوكرات، هەموویان هاوبەش بوون لەم دڵپەرتیەی كە دەیانویست دەستپێكێكی سەرەتایی بۆ روونكردنەوەی سەرجەم سروشت بدۆزنەوە. بە زمانی ئەمرۆ، هاورابوون سەبارەت بە "گەردوونناسی" یان "زانست" لە لایەكەوە و "فەلسەفە" لەلایەكی ترەوە. سوكرات ویستویەتی و زانیویەتی پێویستمان بەوەیە كە خۆمان پێویستە چۆن بژین؟ نەك ئەمەی سروشت چۆن بەڕێوە دەچێت و وێرای ئەمە پێویستە لە پێش و لە سەرووی هەموو شتێكەوە بە مەسەلە مۆراڵیەكان بگەین. تا ئەو شوێنەی كە دەزانین، ئەو هەرگیز هیچی نەنوسی و هەموو فێركارییەكانی خۆی بە زارەكی دەردەبری. نوسینەكانی هیچ یەكێك لە حەكیمەكانی پێش سوكرات راستەوخۆ بە ئێمە نەگەیشتووە. زانیارییەكانی ئێمە دەربارەی هەموو ئەو فەیلەسوفانەی كە تا ئێستا ناوم بردوون، سنووردارە بە سەرچاوەكانی دەستی دووەم و لە رێگەی بەرهەمەكانی كەسانی ترەوە، هەرچەندە پێویستە جەخت لەسەر ئەوە بكەمەوە كە لەناو ئەم سەرچاوانەدا، هەندێ وتاری هەڵبژاردەی تا رادەیەك درێژو هەندێ وتە گێڕانەوەی راستەوخۆش بەرچاودەكەوێت. ئەفلاتون یەكەم كەسە كە نووسینەكانی ئەمرۆ لەبەردەستماندایە. ئەو قوتابی سوكرات بوو، لەراستیدا زۆربەی زانیاریەكانی ئێمە دەربارەی سوكرات لە نوسینەكانی ئەوەوە وەرگیراوە. ئەفلاتون یەكێكە لە گەورەترین فەیلەسوفانی هەموو سەدەو چاخەكان و بە باوەری هەندێك كەس گەورەترین فەیلەسوف بووە.لەم بارەیەوە ئەگەر بمانەوێ ئەم بەسەرهاتە زنجیرەییە كە هەمیشە بەردەوامی هەبێت، بە ئارەزووی خۆمان سەرەتایەك هەڵبژێرین، ساڵی ٣٩٩ بەر لە زاین- واتە مردنی سوكرات و دەستپێكی نوسینەكانی ئەفلاتون قۆناغێكی باشە، كەواتە رێگە بدەن لە هەمان شوێنەوە دەستپێبكەین.

كاتێ سوكرات مرد، ئەفلاتون تەمەنی سی و یەك ساڵ بوو هەشتاو یەك ساڵ ژیا. لەم نیو سەدەیەی تەمەنیدا، دەستیكرد بە دامەزراندنی قوتابخانە بەناوبانگەكەی لە ئەسینا كە بە ئەكادیمیا ناسرابوو، ئەمەش نمونەی ئەو شتەیە كە ئێمە ئەمرۆ پێیدەڵێین زانكۆ و هەروەها بەرهەمەكانیشی نوسی. كە دەتوانین بڵێین هەموو ئەم بەرهەمانە بە شێوەی گفتوگۆ، یان دیالۆگ نوسراوە و كۆمەڵێ بەڵگاندنی جیاواز لە زمانی كەسانی جۆراوجۆرەوە دەبیسترێت، كە یەكێ لەوانە تەقریبەن هەمیشە سوكراتە.زۆربەی- نەك هەمووی- دیالۆگەكان بەناوی ئەو كەسانەوەیە كە لەگەڵ سوكراتدا دەدوێن و لێرەدایە كەناوی یەكێكیان (فایدۆن)ە، یەكێكی تریان (لاخیس)، و سێیەمیان (یوتیفرۆن) و چوارەمیان (تیای تۆس) و پێنجەمیان (پارمیندێس)، شەشەمیان (تیمائۆس) بەو جۆرە هەتا كۆتایی. بە گشتی ئەمرۆ زیاد لە بیست دیالۆگ لەبەردەستە كە هەندێكیان بیست لاپەرە و هەندێكیان هەشتا لاپەرەو یەك دوانێكیشیان دەگاتە ٣٠٠ لاپەرە. بەناوبانگترینیشیان (كۆمار) و (خوان)ە. دیارترینیشیان نەك تەنیا وەكو بەرهەمێكی گەورەی فەلسەفی، بەڵكو وەكو كۆمەڵێ شاكاری ئەدەبیش لە قەڵەم دەدرێن.

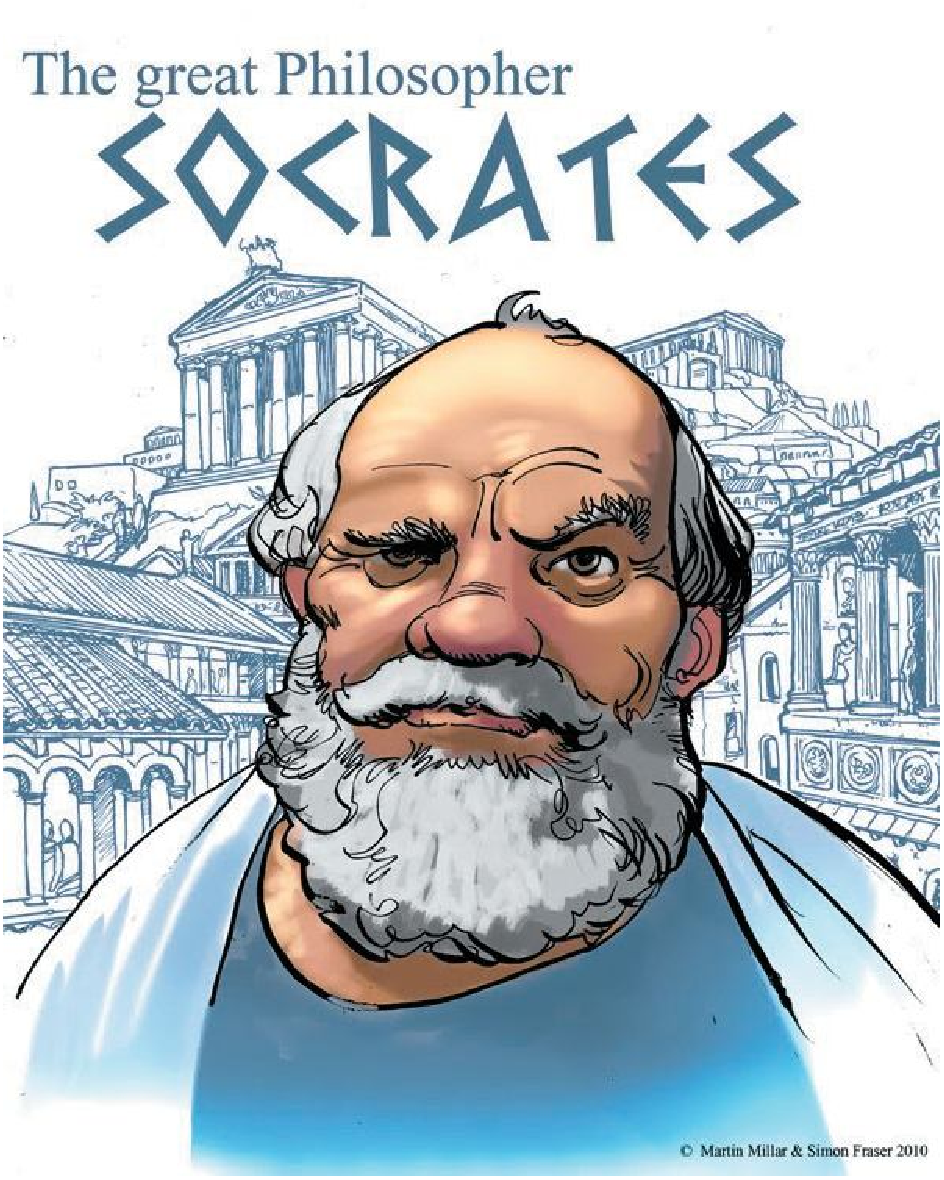

ئەفلاتونیش هەم بیرمەند بوو، هەم هونەرمەند. نوسینەکانی شێوەیەکی هونەری و بەهایەکی دراماتیکیان هەیەو زۆربەی ڕەخنەگران لەو باوەڕەدان کە هیچ کەس دەقی ئەدەبی یۆنانی هەرگیز بەم باشی و جوانییە نەنوسیوە.

بۆ توێژینەوە لە بەرهەم و نوسینەکانی ئەفلاتون، چاوپێکەوتنمان لەگەڵ یەکێ لە جێ متمانەترین ئەفلاتون ناسان ئەنجامداوە کە ئەویش پرۆفیسۆر مایلز برن یات، مامۆستای فەلسەفەی کۆن لە زانکۆی کامبریج.

ماگی: دەزانم کە تۆ باوەڕت وایە سەرەتای داهێنانی فەلسەفەی ئەفلاتون، مردنی سوکرات بوو. دەکرێت داوات لێبکەم ڕوونیبکەیتەوە ئەوە چۆن بوو؟

بورن یات: وا هەستدەکەم مردنی سوکرات لە ٣٩٩ پ.ز دا بۆ زۆربەی خەڵك زەبرێکی دەروونی قورس بوو. سوکرات ساڵانێکی زۆر لە ئەسینا بوونێکی جادویی و ئەفسونگەر بوو، کە هەم زۆریان خۆشدەویست هەم زۆریشیان ڕق لێبوو. لە یەکێ لە ڤیستیڤاڵە گشتیەکاندا لەبەردەمی هەموو خەڵکی ئەسینادا و لە شانۆیەکی کۆمیدیدا، ئەم بە شێوەیەکی گاڵتەجاڕیانە خرابوەڕوو، پاشان کتوپڕ ڕۆژێ ئەم سیما ناسراوە بزر بوو هۆکاری بزرکردنەکەشی ئەمە بوو کە بە تۆمەتی لە خشتەبردن و خراپکردنی گەنجان فەرمانی مردنی بەسەردا سەپێنرابوو. بەلای ئەو کەسانەی کە خۆشیاندەویست، هۆکاری مردنەکەی زۆر لە خودی مردنەکە ناخۆشتربوو. سوکرات ژمارەیەکی زۆر لە شوێنکەوتووی دڵسۆزی هەبوو، هەندێکیان لەوانە، ئەفلاتون دەستیکرد بە نوسینی دایەلۆگەکانی سوکرات، واتە ئەو گفتوگۆ فەلسەفیانەی کە سوکرات بە باسکردنیەوە سەرگەرم بوو. وەکو ئەوە وابوو کە بە جارێك کۆمەڵێك لە وتاربێژان بە دەنگی بەرز هاوار بکەن بۆ خەڵکی ئەسیناو بڵێن: "بروانن، ئەو نەڕۆشتووە، هێشتا لێرەیەو هەربە هەمان ئەو پرسیارانە تەنگتان پێهەڵدەچنێ و بە بەڵگەکانی دەتانبەزێنێ". هەڵبەتە لەم دایەلۆگە

ئەرستۆ

سوکراتیانەدا بەرگری لە ناوی ئەو دەکرێت و دەیسەلمێنێ ئەو بە ناهەق مەحکوم کراوە و فێرکارێکی مەزنی لاوان و گەنجان بووە نەک کەسێک کە ویستبێتی گەندەڵیان بکات.

ماگی: مردنی سوکرات شتێ نەبوو کە تەنیا مێشکی ئەفلاتون بخاتە کار و پاشانیش لەبیربکرێت. وانییە؟ بە واتایەک سەراپای ژیانی فیکری ئەفلاتون دەبێ – یان لانی کەم دەتوانێ – بە سەرنجدان بە سوکرات ئاراستە ببێت.

بورن یات: هەستدەکەم وایە. بە زیندویی هێشتنەوەی رۆحی سوکرات بۆ ئەفلاتون بەم مانایە بوو کە ئەو دەبوایە بەردەوامی بدات بە هەمان ئەو شێوازەی کە سوکرات لە فەلسەفەدا کاریپێکردبوو. یەکەمین بەرهەمی ئەم کارەش کۆمەڵێک لە دایالۆگەکانی سەرەتایە کە گرنگترینیان: (داکۆکی[1] و کریتۆن و یوتیفرۆن و لاخیس و خارمیدێس و پرۆتاگۆراس و گۆرگیاس)ە و کە لە هەموو ئەو دایالۆگانەدا سوکرات دەبینین کە لە بارەی ئەو جۆرە فەلسەفانە دەدوێت کە پەیوەستە پێیانەوە – واتە مەسەلە زۆر فراوانە مۆراڵیەکان، بەڵام چونکە فەلسەفەی کارکردن بە شێوەی سوکراتی واتە بیرکردنەوەی سەربەخۆی فەلسەفیە، ئەم ڕەوتە وردە وردە ئەفلاتون بۆ شوێنێک دەبات کە سەرقاڵ بێت بە پەروەردەکردنی هزری خۆی لە ئەخلاق و بوارەکانی تری فەلسەفیدا. وێڕای ئەمە لەو وێنەیەی کە لە سوکراتەوە دەیبینین، جۆرە پێگەیشتن و کامڵبوونێک دەبینین. لە دایالۆگە سەرەتاییەکاندا، ئەو هەر ئەو مێشەکەرانەیە[2] کە دەست لە پرسیارکردن هەڵناگرێت، بەڵام وردە وردە دەگۆڕێت بۆ کەسێک کە ڕوودەکاتە ئەوەی بیروڕای گرنگ لە سیاسەت و سەرو سروشت و ڕەوش ناسی دا. ئەمەش هەمان سوکراتی دایەلۆگەکانی قۆناغی ناوەڕاست واتە (مینۆن و خوان و فایدۆن و کۆمار)ە.

ماگی: بەکورتی ئەوەی کە لە دیالۆگەکانی سەرەتادا ئەفلاتون سەروکاری لەگەڵ مەسەلەکانی پەیوەست

به سوکرات دا هەیە و به شێوەی خودی سوکرات دەربارەیان دەدوێت و بێگومان زۆربەی ئەو شتانەش لە زمانی سوکراتەوە دەڵێ کە دەزانێ بیروباوەڕی ئەو بووە، بەڵام دوای تێپەڕینی چەندین ساڵ هەمان جوڵەی سەرەتایی، ئەفلاتون هان دەدات بۆ توێژینەوە لە بابەتە جێگە سەرنجەکانی خۆی و بە شێوەی خۆی و ئەو بیروباوەڕەی خۆی دەردەبڕێ، بەڵام ئێستاش زیاتر لە زمانی سوکراتەوە.

بورن یات: هەستدەکەم وایە. ئەفلاتون لە هەر شوێنێ عەقڵ پەسەندی هەبووبێ، ئەندێشەکانی وەکو دەرهاتی ئەندێشەکانی سوکرات و لە زمانی ئەو دەخاتەڕوو. بە بڕوای من سەرنجدان لەم خاڵە زۆر گرنگە، کە ئەفلاتون لەسەر بنەمای واقیعیەتی مێژوویی کەسایەتی سوکرات گازندەکەرە ئەو پیاوێك بووە کە سەربەخۆ بیریکردوەتەوە و کەسانی تریشی فێرکردووە کە سەربەخۆ بیربکەنەوە. وێڕای ئەمە، وتەی ئەفلاتون ئەمەیە کە ئێوەش ئەگەر دەتانەوێ شوێنکەوتووی سوکرات بن، دەبێ سەربەخۆ بیربکەنەوە و لە حاڵەتی پێویستدا دەبێ تەنانەت ڕێبازتان لە هزر و بوارە تایبەتیەکانی سوکراتی جیابکەنەوە.

ماگی: ئەو دایالۆگە سەرەتاییانەی کە سوکرات تیایدا سەبارەت بە مەسەلە مۆراڵیەکان دەدوێت، هەمیشە نمونەیەکی دیاریکراویان هەیە. سوکرات لەگەڵ هاودەمەکەیدا دەست دەکات بە قسە کە بێگومانە لەوەی کە مانای واژەی ئاشنای وەکو"هاوڕێیەتی" یان "ئازایەتی" یان "پارێزگاری" دەزانێ. پاشان سوکرات دەستدەکات بە هەڵسەنگاندنی ئەم کەسەو پرسیارکردن لێی و بە زاراوە ئەو دەخاتە ناو "پرسە سوکراتیەکان" تا بەم هۆیەوە بە خودی ئەو کەسەو لە هەمووی گرنگتر، بۆ ئەو کەسانە بسەلمێنێ کە ئامادەییان هەیە کە بە هیچ شێوەیەك لەسەر ئەو چەمکەی کە گومانیان دەکرد زاڵن، وەکو پێویست زاڵ نین. ئەم ڕەوشە خۆی بۆخۆی لەو سەردەمەوە تا ئێستا هەمیشە لە فەلسەفەدا ڕۆڵێکی گرنگی هەبووە. وانییە؟

بورن یات: ڕاستە وایە. هێشتا لە خوێندنی فەلسەفە و بۆ ناساندنی فەلسەفە بەو کەسانەی کە دەیانەوێ شتێ دەربارەی ئەوە بزانن، بە زۆری سود لەم بەرهەمانە وەردەگیرێت. بە یەکێ لە چەمکە گرنگ و هۆگرەکان کە هەمیشە لە ژیاندا ڕۆڵێکی پڕ بایەخی هەیە، دەستپێدەکەیت و خەڵکی تێدەگەیەنێ کە کۆمەڵێ گرفت لەوێدا هەیە. خەڵکی هەوڵدەدەن دەربارەی ئەوە بیربکەنەوە و لە کۆتاییدا وەڵامی دەدەنەوە. سوکرات دەیسەلمێنێ کە ئەو وەڵامە بەس نییە. سەرەنجام وەڵامی کۆتایی دەدەنەوە، بەڵام ئەمجارە بە زاڵبوون و پێزانینی زیاتر لە پێشوو. لەوەی کە خوێنەرێکی لە سەدەی بیستەمدا بێت یان لە سەردەمی کۆن، بەهەرحاڵ گیرۆدەی مەسەلەیەك بوویت و وەڵامت دەوێ و هەستدەکەیت کە لەوانەیە تۆش بتوانیت لەلایەن خۆتەوە یارمەتی ئەو چارەسەریە بدەیت.

ماگی: دەبێ گەواهی ئەوە بدەین کە هێشتا ئێمە لەدوای زیاد لە دوو هەزار ساڵەوە سەرسامین دەربارەی مانای "جوانی" و "ئازایەتی" و "خۆشەویستی" و ئەم جۆرە زاراوانەو بەدوای وەڵامدا دەگەڕێین. ئایا

ئەفلاتون لەسەر بنەمای واقیعیەتی مێژوویی کەسایەتی سوکرات گازندەکەرە ئەو پیاوێك بووە کە سەربەخۆ بیریکردوەتەوە و کەسانی تریشی فێرکردووە کە سەربەخۆ بیربکەنەوە

ستەم زیان بە خودی ستەمکار دەگەیەنێ و دادوەری سود بە خودی دادوەر دەگەیەنێت. مەبەستی سوکرات ئەمەیە کە تاکە زەبرو زیانی ڕاستەقینە ئەو زیانەیە کە بەر ڕۆحی مرۆڤ دەکەوێت

هیچ پێشکەوتنێکمان بەدیهێناوە؟

بورن یات: بەڕای من وەڵامی ئەم پرسیارە هەم ئەرێنی بێت و هەم نەرێنی بێت. تۆش وا بیرناکەیتەوە؟ بە بۆچوونی من، ئەگەر ئەفلاتون بمایە دڵنیاشی بکردینایەتەوە کە تەنانەت وەڵامی ئەم پرسیارانەشی بزانیایەو بە ئێمەشی بگوتبایە، بۆ ئێمە بێسوود بوو. مەبەستی من ئەمەیە کە بەپێی سروشتی ئەمجۆرە پرسیارانە، دەبێ بەتەنیا بەدوای وەڵامەکەیاندا بگەڕێیت. وەڵامێك کە لە ئەنجامی بیرکردنەوەی خودی خۆت بەدەست نەهاتبێ، بێ بەهایە، هەربۆیە ئەم دیالۆگانە بەمجۆرە بەرەو فەلسەفە ڕاتاندەکێشن.

ماگی: لەم دایەلۆگە سەرەتاییانەدا (کە هێشتا باسەکە سەبارەت بەو دایەلۆگانەیە) یەکێ لەو شتانەی کە سوکرات هەمیشە دووبارەی دەکاتەوە ئەمەیە کە بۆخۆی تیۆرەیەکی سەلمێندراو و جێگیرنییە و تەنیا پرسیار دەکات. کە ئەمەش بە بڕوای من هەندێ پێچ و پەناو نهێنی تێدایە، چونکە هەستدەکەم سەرەنجام هەندێ بیروباوەڕی قەتعی لەژێر ڕووپەڕی ئەم دایەلۆگانەدا دەچۆڕێنەوە.ئایا تۆش هاوڕایت لەگەڵ ئەم بۆچوونەدا؟

بورن یات: هەڵبەتە هەندێ بیروباوەڕ دەردەکەون، بەڵام ژمارەیان زۆر نییە. بۆ نمونە کۆمەڵێك ئەندێشەی پڕ ماناو گرنگ لە (داکۆکی)دا دەردەکەون. وەختێ سوکرات دەڵێ کە مومکین نییە چ لەم دونیاو چ دوای مردن هیچ چەشنە ئازارێك بەر مرۆڤی باش بکەوێت. یان لە (گۆرگیاس)دا بە وردی و دووردرێژی بەڵگە دەهێنێتەوە کە ستەم زیان بە خودی ستەمکار دەگەیەنێ و دادوەری سود بە خودی دادوەر دەگەیەنێت. مەبەستی سوکرات ئەمەیە کە تاکە زەبرو زیانی ڕاستەقینە ئەو زیانەیە کە بەر ڕۆحی مرۆڤ دەکەوێت.تۆ لەوانەیە هەرچی پارەت هەیە لەدەستی بدەیت یان، لە ئەنجامی نەخۆشیەکدا ئیفلیج ببیت، بەڵام هەموو ئەمانە لە بەرامبەر ئەو زیانەدا هیچ نییە کە خۆت بە خۆتی دەگەیەنیت کە ئەگەر ستەم بکەیت. بە پێچەوانەوە هیچ سودێك بەرامبەر ئەوە سودی نییە، کە مرۆڤی باش لە ئەنجامی کارکردن بە چاکە لە ژیاندا بە دەستی دەهێنێت و وێڕای ئەمە هیچ زیانێك لە ڕوانگەی ئەو کەسەوە زیانی ڕاستەقینە نییە، مەگەر لەدەستچوونی چاکە.

لەبارەی ئەم کۆمەڵە ئەندێشانەوە، سوکرات زۆر بە دڵنیاییەوە قسە دەکات و تەنانەت سوورە لەسەر ئەوەی کە زانیاری سەبارەت بە هەندێ خاڵ هەیە: لەم بوارەدا ئەفلاتون هەرگیز ناگەڕێتەوە سەر قسەی سوکرات و هەروا باوەڕێکی پتەوی بە ڕاستی ئەم مەسەلەیە هەیە کە ستەم زیان بە ستەمکاران دەگەیەنێت و دادوەریش سود بە دادوەر دەگەیەنێت.

ماگی: وێڕای ئەمە، ئەگەر ڕۆحی تۆ بە پاکی و دەستلێنەدراوی بمێنێتەوە، ڕووداوە ناخۆشەکانی دنیا مومکین نییە هیچ جۆرە زیانێکی قووڵ و بەردەوام بەتۆ بگەیەنێت.

بورن یات: بەڵێ، ڕاستە، بەڵام کۆمەڵێ ئەندێشەی تر هەیە کە سوکرات زانیاری نییە و دڵنیا نییە لێیان، ئەفلاتونیش سەرەنجام قسەی ئەو دەکاتەوە و کۆی ماناکەش لەم ڕستەیەدا کورتکراوەتەوە کە فەزیلەت هەر زانینە. لەم دیالۆگە سەرەتاییانەوە

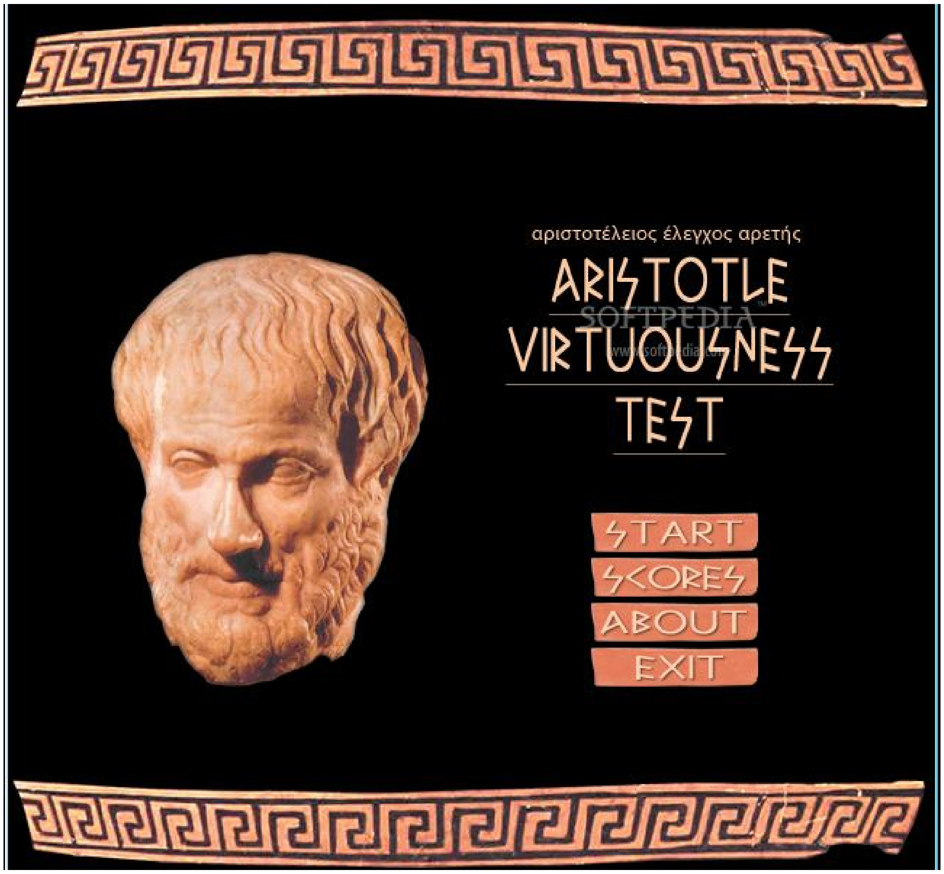

وەختێ لە کەسێ دەپرسن "ئازایەتی چییە؟"، "تەقوا چییە؟"، "دادوەری چییە؟"، درەنگ یان زوو سەرەنجام ئاشکرا دەبێ، کە فەزیلەتی باسکراو بە گشتی لە ئازایەتی، یان تەقوا، یان دادوەری – دەبێ بەشێکی لە زانین، یان ناسینەوە دەرچێ. ئەم وتەیەش وەکو ئەندێشەکانی کۆمەڵەی یەکەم، پتەوە، بەڵام بەتاڵە، چونکە هەستی ئاسایی هەم لەو سەردەمەو هەم لەم رۆژەدا بەم جۆرە حوکمدەکات کە دانایی و ژیری پێویستە بۆ زانینی ئەمەی کە لە هەرکاتێکدا باشترین کار چییە یەك شتە، و ئازایەتی پێویست، هەنگاونانیەتی بۆی، ئەگەر چی دژواری و مەترسیشی لەبەربێ، یان خۆراگری پێویست بۆ تەسلیمنەبوون بە وەسوەسە هەڵبژاردنی رێگەی ئاسانترە، بەگشتی شتێکی ترە. دانایی و ژیری یەکێکە لە سیفاتە پەسەندەکانی هەموو مرۆڤێك، ئازایەتی سیفەتێکی ترەو خۆراگریش لەگەڵ هەردووکیان جیاوازە. ئەشێ کەسێك تەنیا خاوەنی یەکێ لەم سیفاتانە بێت، یان بە پلەی جیاواز هەریەك لەم سیفاتانەی تێدا بێت، بەڵام ئەگەر ئازایەتی هەمان ناسینی باشترین رێگا بێت، ئەو بەشە جیاوازو دژە هەرگیز نایەتەپێش، بەڵام بەرای ئەفلاتون، ئەگەر ئەو کارەی کە من کردوومە راست نەبووە، ناتوانێت بەڵگەی ئەمە بێت کە دەزانم پێویستە چی بکەم، بەڵام ئازایەتی پێویستم بە هەنگاونان بۆ ئەوە نییە. ئەگەر ئازایەتیم نەبێ، ناسینیشم نییە و نازانم کاری راست چییە. وێرای ئەمە هەر کارێکی هەڵە کە بیکەم لە رووی نەزانینەوە کردوومە، بەو هۆیەوە کردوومە کە نازانم باشترین کاری کە دەبێت بیکەم چییە، بەڵام هەرکاتێك کە کەسێك لەرووی نەزانینییەوە بیکات، بە شێوەیەکی نەخوازراو و نائیرادی کردویەتی. سەرەرای ئەمە بۆئەوەی کورتەیەکی مەبەستەکە لە قاڵبی وتە بەناوبانگەکەی سوکراتدا دەربرین، دەبێ بڵێین: "هیچ کەسێك بە خواستی خۆی لە رووی ئیرادەوە کاری هەڵە ناکات".

ماگی: بۆ ئێمە کە لە سەردەمی دوای فرۆید دەژین، باوەڕکردن بەم وتەیە تەقریبەن نامومکینە کە هەموو سەرچاوەی کردارەکانمان لە خود ئاگایمانەوەیە، وێرای ئەمە هەست ناکەم لەم سەردەمەدا هیچ کەس بتوانێت بڕوا بەم تیۆرە تایبەتییەی سوکرات بهێنێ.

بورن یات: بە بڕوای من، یەکەمین شت کە دەبێ بوترێ ئەمەیە کە زۆربەی خەڵکی تەنانەت لەو سەردەمەشدا باوەڕیان بەم تیۆرەیە نەدەکرد. سوکرات بە ئەنقەست بە پێچەوانەی هەستی ئاسایی خەڵکی قسەی دەکرد. لە پرۆتاگۆراس تەنانەت کە دەڵێ کە باوەڕی بە تایبەت

لە بارەی ئازایەتیەوە بە پێچەوانەی بڕوای هەموو خەڵکە، بەڵام ڕوویەکی تری دراوەکە ئەمەیە کە هێشتا کۆمەڵێك فەیلەسوف هەن کە بەڵگاندن دەهێننەوە تاکە کرداری کە مومکینە، بە دەستەواژەی ئێمە بێتە ناو کارەوە، باوەڕەکانمان دەربارەی چاکەو خراپە و ئەگەر لەم باوەڕانەش هیچ ساز نەبوو، هیچی تر نامێنێتەوە.کەسانێ هەن کە هێشتا نایسەلمێنن کە جگە لە هێزی ناسین، فرمانی تر لەوانەیە ئیرادە، یان هێزی تریش لەوانەیە کاریگەری لە کرداری مرۆڤ هەبێت.

ماکی: ئەو شێوازە دیالۆگە کە ئەفلاتون بۆ نوسین هەڵیبژاردووە، دوو مەسەلەی گرنگ، بەڵام چارەسەرنەکراو دەخاتەڕوو. یەکەم ئەوەی کە تا چ ڕادەیەك ئەو سوکراتەی کە بیروباوەڕەکانی دەدات بە ئێمە، هەمان سوکراتی ڕاستەقینەیەو تا چ ڕادەیەك کەسایەتی دراماتیکی و دروستکراوی ئەفلاتونە؟ چونکە ناکرێ نکۆڵی لەوە بکرێ کە یەك بە یەکی ئەم دیالۆگانە لەدوای مردنی سوکرات نوسراوە. دووەم ئەمەی کە تیۆرەکانی خودی نوسەر چییە؟ چونکە هەموو بیروڕاکان لە زمانی کەسانێکی بەدەر لە ئەفلاتون دەردەبڕدرێت.

بورن یات: هەستدەکەم بە مانایەك پێویستە نیگەرانی ئەم مەسەلەیە بین و بە مانایەکی تر، پێویست ناکات. نیگەرانی ئەم مانایە پێویست نییە کە ئەفلاتون لەو وێنایەی کە بۆ سوکراتی کێشاوە دەیەوێ بڵێ کە ئەو سەربەخۆ بیریکردوەتەوە. خەڵکی لە کۆنەوە بەم ئەنجامانە گەیشتبوون و ئەم ئەنجامانە بەلایانەوە زۆر ئازیز بوون. ئەفلاتون دەڵی سوکرات ئەم توانایەی هەبوو کە شوێن پێی ئەو ئەنجامانە بکەوێت و خەڵکانی تریشی فێردەکرد کە هەمان کار بکەن. وێڕای ئەمە ئەگەر دەبینین ئەفلاتون دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە زانین گرنگترین هۆکاری چاکەیە، بەڵام چاکە لە زانیندا کورتناکرێتەوە، هەربۆیە لە ڕاستیدا بە ئەنجامێکی لەو شێوەیەش دەگات– دەبێ سەرنجبدەین کە ئەو بە تەواوی بە پەیڕەکردنی ڕۆحی فێرکاری سوکرات ئەم تیۆرەیە– سەبارەت بەمەی کە چاکە هەر زانینە– دەخاتە لاوە و لە (کۆمار)دا تیۆرێکی باشتر دەخاتەڕوو. لەلایەکی ترەوە ئەم نیگەرانییەی دەربارەی ئەو مەسەلانەی کە تۆ خستەڕوو، بەم مانایە پێویستە ئاگاداربین و بزانین چ ڕووداوێك ڕوویداوە کە سوکرات لە (کۆمار)دا شتێك دەڵێت نا تەبایە لەگەڵ ئەوەی لە (پرۆتاگۆراس)دا وتویەتی. گرنگ ئەمەیە کە بزانین لە (کۆمار)دا ڕووبەڕووی ڕوانینێکی نوێ بوینەتەوە و بزانین ئەم ڕوانینە چۆن لەگەڵ مەسەلەکانی تری کە لەو کتێبەدا بڵاوکراوەتەوە پەیوەست دەبێت: پێویستە بزانین فێرکردن و پەروەردەی ئەخلاقی چۆن لە ئەنجامی ئەم باوەرە تازەیە وردە وردە لە پێشوو ئاڵۆزتر دەبێت و چۆن وێنەیەکی نوێ لە کۆمەڵگەیەکی سیاسی ئارمانی بەدەستدێت. ئەوەی کە بایەخی هەیە لایەنی پشکنینی توێژینەوەیە. دەبێ بە وشیاریەوە بەدوای ئەم ڕەوتەدا بڕۆین و بزانین لەکوێوە دەستمان پێکردووە و گەیشتوینەتە کوێ.

ماکی: بە گوزارشتێکی تر، لەو شوێنەی کە گریمانەو باوەڕەکانی ئێمە هەمیشە جێگەی گومان و پرسیارن، "ئەنجامەکان" هیچ پلەیەکی تایبەتیان نییە و تەنیا ڕێگەیەکە بەرەو توێژینەوەی زیاتر نیشاندەدەن.

بورن یات: بەڵی هەست دەکەم ئەفلاتون باوەڕێکی پتەوی بەم بابەتەی هەبوو.

ماکی: باوەڕێکی پتەوی هەبوو دەیویست بەو شێوازەی کە بە کرداری گرتبویە بەر بۆ ئێمەشی بسەلمێنێ.

بورن یات: ڕاست. هەستدەکەم لەوانەبوو بانگەشە بکات کە بە زینوویی هێشتنەوەی ڕۆحی سوکرات بەم مانایەیە.

ماکی: هەڵبەتە ئەم کارە لە بارەی هونەرمەندانی داهێنەرەوە زیاد لە فەیلەسوفە ئاساییەکانە، بەڵام بەرهەمەکانی ئەفلاتونیش بۆ سێ قۆناغی سەرەتایی و ناوەندی و کۆتایی دابەشدەکەن. تا ئێستا ئێمە باسەکەمان بۆ دیالۆگەکانی قۆناغی سەرەتا سنوردارکردبوو. ئێستا ئەگەر بچینە پێش و بکەینە قۆناغی ناوەڕاست (یاخود دەتوانین بە قۆناغی گواستنەوەش ناوی ببەین – وەرگێڕ)، دەبینین ئەفلاتون بۆ یەکەمین جار هەندێ بیروڕای ڕەوا و سەلمێندراو دەردەبڕێ و هەڵبەتە بەرگری لەم بیروباوەڕانەش دەکات. بەڕای تۆ گرنگترین فێرکاریە سەلمێندراوەکانی ئەفلاتون چییە؟

بورن یات: هەستدەکەم دوو تیۆر دەبێت زیاتر بخرێتە بەرچاو و جیاوازی هەیە لەگەڵ تیۆرەکانی تر. یەکێکیان تیۆری

(وەك)ەو ئەوی تریان ئەم باوەڕەی کە فێربوون بە مانای یادکردنەوە یان بیرهێنانەوەیە: واتە تۆ شتێ فێردەبیت، لە ڕاستیدا ئەو زانیارییەی کە بەر لە دایکبوون هەتبوە، لە مێشکتان دەیهێنێتە دەرەوە.

ماگی: سەرەتا با لەبارەی دووەمیانەوە بدوێین. زۆربەی خەڵکی وەختێ یەکەمجار دەبیستن ئێمە بە گەنجینەیەك لە زانستەوە لە دایکدەبین، بەلایانەوە شتێکی سەیرو پێکەنیناویە، بەڵام هەمیشە لە فەرهەنگی خۆرئاوا، بیروڕای زۆر پەیوەست بەم بیرکردنەوەیە هەیە. فەیلەسوفە تازە ئایدیالیستەکان یان ئایدیالیستەکان بەڵگاندنیان هێناوەتەوە کە دەبێت زانینی سروشتی یان توانینی سروشتی لە ئێمەدا بوونی هەبێت. بە بۆچوونی من شوێنکەوتوانی زۆربەی ئاینە مەزنەکانیش، باوەڕیان بەم شتانە هەیە. ئەمڕۆ تەنانەت بیرمەندی بەناوبانگی وەکو چۆمسکی بەڵگە دەهێنێتەوە کە وەختێ ئێمە لەدایك دەبین، هەموو ڕێسایەکی زمان لە مێشکمان بەرنامەڕێژی بووە. وێڕای ئەمە باوەڕی لەم جۆرە، ئەگەر بە جدی توێژینەوەی لەبارەوە بکرێت، بەڕاستی دەبێت بە جدی بخرێتە بەر سەرنج و وردبوونەوە. بەو شێوەیەی کە ئەفلاتون داوییەتی بەم کێشەیە، چییە؟

بورن یات: ئەفلاتون دەیوت کە ناسین یان زانین بەشێکە لە سروشتی خودی دەروون. دەروونی ئێوە لەبەرئەوەی بێتە دنیاوە ئەم زانینەی هەبووە. (ئەمە لەو قۆناغەدا بوو کە ئەو باوەڕی وابوو دەروون بەر لە دایکبوونیش بوونی هەیەو جێکردنەوەی لە لەشدا لەم دنیایە، یەکێکە بە پەیکەرکردنە پەیتا پەیتاکانی، بەڵام، بەڕای من، بۆ تێگەیشتن لە تیۆری بیرکردنەوە، پێویستە بگەڕێینەوە بۆ هەمان دیالۆگەکانی قۆناغی سەرەتای سوکرات دەربارەی پێناسەی چەمکی ئاکاری.

بۆ نموونە پەیامی (لاخیس) لەبەرچاو بگرین کە ئەم پرسیارەی تیا دەخرێتە ڕوو دەپرسێ: "ئایا زانایەتی هەمیشەو بێ هەلاوێرکردن سیفەتێکی باش و پەسەندە؟" لاخیس دەڵێ، بەڵێ، پاشان سوکرات گەواهیەك لە پێداگری دەهێنێتەوە تا سەرەنجام لاخیس بە ناچاری دانی پێدادەنێ، کە پێداگری بەهیچ شێوەیەك سیفەتێکی پەسەند نییە، بەڵکو لاساری و نەفامیە...

ماگی: یان کەللە ڕەقییە...

بورن یات: بەڵێ، کەللە ڕەقی. یان لەوانەیە لەڕووی ئاکارییەوە نە باش بێت و نە خراپ، بۆ نموونە ئەو کەسەی کە ئالوگۆڕی دراو دەکات دەست لە پارەدانەوە هەڵناگرێت و بەرگەی زیانەکان دەگرێ و پێداگریدەکات، چونکە دەزانێ کە سەرەنجام قازانج دەکات، کەواتە ئەگەر پێداگری، دەتوانێ ناپەسەند بێت، یان نە باش بێت و نە خراپ، لە کاتێکدا کە ئازایەتی هەمیشە باشە، ئازایەتی ناکرێ یەکسان بکرێ بە پێداگری، تەنانەت هاوتای ئەو بەشەی پێداگری کە زانین ڕێنمایی بکات. ئەمە نموونەی ئاسایی دیالۆگە سوکراتیەکانە.بەڵام تاکە شتێك کە بە لۆژیك سەلمێنراوە ئەمەیە کە باوەڕەکانی (لاخیس) ناتەباو ناکۆکن و ئەگەر کۆی وەڵامەکانی لەبەرچاو بگرین، دەبینین هاودژن، واتە یەکێك لەوانە مومکین نییە ڕاست بێت، بەڵام ئەم کارە بۆخۆی بە ئێمە نالێت کە کام یەك لە وەڵامەکانی (لاخیس) بەرامبەر بە ڕاستی نییە. لەگەڵ ئەمەشدا سوکرات هاوتای ئاسایی ئەمجۆرە دەردەخات کە ئەو پێناسەیەی کە هاوڕێیەکەی پێشنیاریکردووە– واتە لەم بارەیەوە، پێناسەی (لاخیس) کە ئازایەتی بە بەشێك لە پێداگری پێناسە دەکات بەتاڵەو درۆکەی سەلمێنراوە.

وێڕای ئەمە، بە کرداری وەڵامە سەرەکی و لاوەکییەکانی لاخیس بە ڕاستگۆ دەیناسێنێ یان بەهەرحاڵ، ڕاستگۆتر لە پێناسەی پێشنیارکراو و ئەم وەڵامانە لە بنەماوە بڕیاردەدات بۆ پوچەڵکردنەوەی پێناسەکەو دەڵێ "ئەم وەڵامە (واتە پێناسە) چونکە لەگەڵ واقیعدا یەك نایەتەوە دەبێ بخرێتە لاوە.".

سەرچاوە:

براین مگی، اشنایی با فلسفه غرب، ترجمه : عزت الله فولادونه ، انتشارات خوارزمی، چاپ سوم ، ١٣٨٥